

Цитування:

Антоненко О. М. Соціоестетичні портрети діячів хорової культури Запоріжжя другої половини ХХ століття. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2020. № 3. С. 171-177.

Antonenko O. (2020). Socially aesthetic portraits of the choral culture figures of Zaporizhzhia in the second half of the twentieth century. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 3, 171-177 [in Ukrainian].

Антоненко Олександр Миколайович, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри інструментального виконавства та музичного мистецтва естради

*Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3480-8924>
antonenkoalexandr@ukr.net*

СОЦІОЕСТЕТИЧНІ ПОРТРЕТИ ДІЯЧІВ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ ЗАПОРІЖЖЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Мета дослідження. Проаналізувати творчу та громадську діяльність провідних представників хорової культури Запоріжжя другої половини ХХ ст. **Методологія дослідження** полягає у застосуванні джерелознавчого методу – при вивченні архівних документів та матеріалів, публіцистичних видань, в яких містяться відомості щодо розвитку хорової культури Запоріжжя другої половини ХХ ст.; аналітичного та біографічного методів – при аналізі творчої діяльності митців. **Наукова новизна.** Проведене дослідження дозволяє збагатити музичне краєзнавство Запорізького краю новим фактологічним матеріалом, дає змогу виявити особливості розвитку її хорової культури у другій половині ХХ ст. **Висновки.** В межах дослідження виокремлено творчі постаті К. Єржаківського, В. Апаріна, М. Кисіля, П. Процька, які яскраво презентують хорову культуру Запоріжжя другої половини ХХ століття, очолюють відомі в регіоні хорові колективи. Діяльність митців вплинула на усі сфери регіональної музичної культури – композиторську творчість, освіту, аматорське та професійне виконавство; характеризується збагаченням не лише регіональної, а й загальнонаціональної музичної культури. Успіх у роботі з хоровими колективами, популярність композиторського доробку митців є свідченням їх непересічного таланту і підґрунтям подальшого аналізу творчої діяльності.

Ключові слова: Запоріжжя, хорова культура, К. Єржаківський, В. Апарін, М. Кисіль, П. Процько.

Антоненко Олександр Николаевич, кандидат искусствоведения, доцент кафедры инструментального исполнительства и музыкального искусства эстрады Мелитопольского государственного педагогического университета им. Богдана Хмельницкого

Социоэстетические портреты деятелей хоровой культуры Запорожья второй половины ХХ столетия

Цель исследования. Проанализировать творческую и общественную деятельность ведущих представителей хоровой культуры Запорожья второй половины ХХ века. **Методология исследования** заключается в применении метода источниковедческого анализа – при изучении архивных документов и материалов, публицистических изданий, в которых содержатся сведения о развитии хоровой культуры Запорожья второй половины ХХ ст.; аналитического и биографического методов – для исследования творческой деятельности музыкантов. **Научная новизна.** Проведенное исследование обогащает музыкальное краеведение Запорожского края новым фактологическим материалом, позволяет выявить особенности развития её хоровой культуры во второй половине ХХ века. **Выводы.** В рамках исследования выделены творческие личности Константина Ержаковского, Вячеслава Апарина, Николая Киселя, Петра Процько, которые ярко представляют хоровую культуру Запорожья второй половины ХХ века, руководят известными в регионе хоровыми коллективами. Деятельность музыкантов повлияла на все сферы региональной музыкальной культуры – композиторское творчество, музыкальное образование, любительское и профессиональное исполнительство; характеризуется обогащением не только региональной, но и общенациональной музыкальной культуры. Успешная работа с хоровыми коллективами, популярность композиторского наследия музыкантов является свидетельством их незаурядного таланта и основой дальнейшего анализа творческой деятельности.

Ключевые слова: Запорожье, хоровая культура, К. Ержаковский, В. Апарин, Н. Кисель, П. Процько.

Antonenko Oleksandr, Ph.D. in Arts, associate professor of chair instrumental performance and music art-pop of Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky

Socially aesthetic portraits of the choral culture figures of Zaporizhzhia in the second half of the twentieth century

The purpose of the article. To analyze the creative and social activities of leading representatives of Zaporizhzhia choral culture in the second half of the twentieth century. **The methodology** of the research is to apply the method of source-analysis - when studying archival documents and materials; journalistic publications that contain information on the development of the choral culture of Zaporizhzhia in the second half of the twentieth century; analytical and biographical methods - to study the creative activity of musicians. **Scientific novelty.** The study enriches the musical history of the Zaporizhzhia region with new factual material, allows you to identify the features of the development of its choral culture in the second half of the twentieth century. **Conclusions.** The study identified the creative personalities of Kostiantyn Yerzhakivskyi, Viacheslav Aparin, Mykola Kysil, Petro Protsko, who clearly represent the choral culture of Zaporizhzhia in the second half of the 20th century, and lead the famous choral groups in the region. The activities of musicians influenced all spheres of regional musical culture - composer creativity, music education, amateur, and professional performance; characterized by the enrichment of not only regional but also nationwide musical culture. The success in working with choral groups, the popularity of the composer's heritage of artists is evidence of their outstanding talent and the basis for further analysis of creative activity.

Key words: Zaporizhzhia, choral culture, K. Yerzhakivskyi, V. Aparin, M. Kysil, P. Protsko.

Актуальність теми дослідження. Одним із найважливіших чинників інтеграції музичної культури Запорізького краю у загальнонаціональний музичний простір ХХ ст. стало хорове мистецтво. Вагомою частиною культурної спадщини краю другої половини ХХ ст. в свою чергу є творча діяльність діячів хорової культури міста Запоріжжя – К. Єржаківського, В. Апаріна, М. Кисіля, П. Процька. Творча діяльність митців в контексті розвитку хорової культури даного регіону не отримала достатнього висвітлення у науковій літературі.

Аналіз досліджень і публікацій. Соціоестетичні портрети окремих діячів музичної культури Північного Приазов'я ХІХ – ХХ століть висвітлені у монографії Т. Мартинюк [3]. Проте у даній монографії знаходимо лише деякі епізоди з життєвого та творчого шляху К. Єржаківського, В. Апаріна, М. Кисіля, П. Процька. Творча діяльність митців достатньо активно висвітлювалась на сторінках періодичної преси Запоріжжя другої половини ХХ ст. [2; 4 – 14].

Мета дослідження. Проаналізувати творчу та громадську діяльність провідних представників хорової культури Запоріжжя другої половини ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У другій половині ХХ ст. на території Запорізької області працювала плеяда талановитих композиторів, диригентів, педагогів, які здійснили помітний внесок у розвиток музичної культури регіону. Їх творчість впливала на усі системні компоненти музичної культури Запоріжжя, інтегруючи її до загальнонаціонального мистецького простору. Відновлення музичного життя на Запоріжжі у післявоєнні роки другої половини світової війни невід'ємно пов'язане з постаттю відомого в регіоні композитора і диригента,

заслуженого працівника культури України Костянтина Єржаківського (1908 – 1975).

Професійну освіту К. Єржаківський отримав на диригентському факультеті Вищого музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка, який закінчив у 1937 р. Його творча постать формувалася під впливом видатних майстрів П. Козицького та Л. Ревуцького; навчання у яких дозволило опанувати кращі традиції української класичної музики та основи композиції.

Після набуття професійного досвіду у театрі Закавказького військового округу (де була написана музика до спектаклів «Розлом» Б. Лавренєва, «Рік 1919» В. Вишневецького, «Бронепоезд «Мстислав Удалой» І. Прута та ін.), з 1947 р. життя пов'язало К. Єржаківського із Запоріжжям. Надзвичайно широким був діапазон соціальних ролей митця в регіоні: працював директором обласної філармонії та Будинку народної творчості, членом журі оглядів художньої самодіяльності, керівником художньої самодіяльності Запоріжбуду та титаномагнієвого комбінату. Керовані К. Єржаківським творчі колективи досягали високого художньо-виконавського рівня. Хор ПК Будівельників систематично займав перші місця на обласних оглядах. У 1952 р. аматорами ПК Будівельник під його керівництвом поставлена опера С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм».

Важливим є регіональне значення творчої діяльності К. Єржаківського на чолі народної чоловічої капели «Титан». Мистецький шлях хорової капели розпочався у 1961 р. й продовжувався понад 30 років. Показником динаміки розвитку колективу є його творчі успіхи: золоті медалі та дипломи І ступеню Всесоюзних (1977 та 1987 рр.) та Республіканських фестивалів (1967, 1970 та

1973 рр.); концерти у супроводі симфонічного оркестру Запорізької обласної філармонії; концертний тур по містах Чехословаччини у 1967 р.; гастролі у Києві, Москві, Мінську, Ленінграді, Тбілісі, Ризі, Волгограді та ін. містах; аудіозапис на грамплатівку фірми «Мелодія».

Репертуар капели включав класичні твори та музику радянських композиторів, насамперед українських. 17 жовтня 1971 р. у ювілейному концерті на честь 10-річчя колективу звучали, зокрема, українська народна пісня «Та орав мужик край дороги» в обр. Ю. Щуровського, хори «Закувала та сива зозуля» П. Ніщинського, «Гаю, гаю, зелен розмаю» М. Леонтовича, «Кров людська – не водиця» П. Майбороди, «Аврора» К. Єржаківського, «Ноченька» з опери «Демон» А. Рубінштейна, «Узник» О. Гречанінова, «Хор мисливців» К. Вебера, пісні «Дивлюсь я на небо» В. Заремби, «Підкручу я чорнії вуса» В. Верменича, «Альоша» Е. Колмановського, «Русское поле» Я. Френкеля, «Баллада о русских мальчишках» А. Новікова, «Бухенвальдський набат» В. Мураделі [8].

Окремо відзначимо соліста капели Анатолія Мінакова – майбутнього заслуженого артиста України, який згодом отримав професійну музичну освіту, працював солістом Запорізької обласної філармонії, після смерті К. Єржаківського керівником капели «Титан». Професійними музикантами стали й інші учасники капели, вихованці К. Єржаківського: А. Вертилецький (закінчив Московську консерваторію), В. Кузін (артист Сибірського народного хору), О. Гринь (артист Державного українського народного хору ім. Г. Верьовки), В. Головка (соліст Укрестради) та ін. Як композитор, К. Єржаківський працював переважно у хоровому та пісенному жанрах. Його твори «Запорізький вальс», «Весна іде», «Під залпи Аврори» та ін. були популярними у 60-80 рр. ХХ ст. й виконувалися хоровими колективами Запоріжжя під час різноманітних заходів. Композиторська постать К. Єржаківського формувалася у руслі тенденцій радянського соцреалізму 1930–50-х рр.: у хорових творах превалює регіональна й соціалістична тематика, простежується яскрава емоційність, насиченість музичного супроводу, орієнтація на розвиненість діапазону хорових партій. Нерідко музичний супровід має спільність з хоровою фактурою, дублюючи її з метою підсилення мелодичної лінії; у таких моментах вже не сприймаються обидві партії, а вимальовується єдиний

звуковий ансамбль. Активно звертався К. Єржаківський й до інших жанрів. Ним написано чимало творів для симфонічного та духового оркестрів, у 1964 р. композитор створив музику до спектаклю «Закохані серця» І. Барабаша Запорізького обласного музично-драматичного театру ім. Щорса. К. Єржаківський був ідейним натхненником створення та багатолітнім керівником Обласного об'єднання самодіяльних композиторів. Під його редакцією вийшли збірки пісень і хорових творів композиторів Запорізького краю (1956, 1959 та 1961 рр.). Об'єднання існує по сьогоднішній день, його діяльність відіграла важливу роль в розвитку музичної культури регіону другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Достатньо різностороннім є творчий портрет засл. працівника культури України В'ячеслава Апаріна (нар. 24 грудня 1945 р.). Професійну диригентсько-хорову освіту він здобув у роки навчання в Артемівському музичному училищі та Харківській державній консерваторії.

Життєвий шлях В. Апаріна пов'язаний із Запоріжжям упродовж 1973 – 2003 рр. Діапазон соціальної та творчої діяльності митця у регіоні надзвичайно широкий. Зокрема, у 1973 – 1985 рр. він працював викладачем диригентсько-хорових дисциплін музично-педагогічного факультету Запорізького педагогічного інституту, викладав у Запорізькому музичному училищі, виховавши кілька поколінь фахівців своєї хорової школи.

На посаді голови Запорізького обласного відділення музично-хорового товариства України, В. Апарін здійснив величезний об'єм роботи у напрямку методичної та практичної допомоги учбовим і самодіяльним хоровим колективам регіону (проведення науково-практичних конференцій та методичних семінарів з питань організації роботи і творчого процесу хорового колективу, популяризація хорового мистецтва шляхом запрошення до регіону відомих хорових колективів, організація гастролей хорових колективів області). Під керівництвом В. Апаріна в 1975 – 2000 рр. у Запоріжжі працював «Клуб любителів хорової музики», в межах діяльності якого влаштовувалися концерти хорової музики.

Яскравою сторінкою регіональної музичної культури є історія камерного хору ПК ім. Кірова під керівництвом В. Апаріна. Статистика і географія концертів хору, надзвичайно широкий і складний репертуар є доказом його активної творчої еволюції. У

радянський час хор гастролював у Польщі, Чехословаччині, Німеччині, виступав у Києві, Харкові, Херсоні, Севастополі, Донецьку, Москві, Ленінграді, Таллінні, Бресті, Гомелі, Смоленську, Новгороді, Пскові, Баку, Єревані. Колектив мав дипломи лауреата I та II Всесоюзних фестивалів народної творчості, диплом лауреата I Всеукраїнського конкурсу ім. М. Леонтовича, безліч Почесних грамот (Президії Верховної Ради України, Міністерства культури України та ін.).

Репертуар хору включав твори значної складності, які під силу лише підготовленим виконавцям: «Стабат матер» Дж. Перголезі, «Ave Maria» Й.С. Баха – Ш. Гуно, «Восхваление природы человеком» Л. Бетховена, кантата «Ночные облака» Г. Свірідова, хорова симфонія «Передзвони» В. Гавриліна та ін. Упродовж трьох концертних сезонів (1985 – 1988) хор виступав спільно з ансамблем старовинної музики Запорізької обласної філармонії (виконувалися шедеври камерної музики, у т. ч. створені А. Вівальді: «Глорія», «Магніфікат», «Кредо»). У виконанні колективу в різні роки звучали хори «Молитва за Україну» М. Лисенка, «Думи мої» Є. Козака, «Сонце заходить» В. Іконника, «Буря мглою небо кроет» О. Даргомижського, цикл хорів Ц. Кюї, «Прометей» С. Танєєва, «Елегія» В. Каліннікова, «Утес» і «Зимня дорога» В. Шебаліна та багато ін. Українську частину репертуару прикрашали хоріві обробки М. Леонтовича («Ой лугами берегами», «Щедрик» та ін.), В. Стеценка («Попід терном стежечка»), Б. Лятошинського («Ой у полі три криниченьки»), А. Кос-Анатольського («Гей браття опришки») та багато ін.

Показовою є історія колективу на початку 1990-х рр., коли хор, як провідний у Запоріжжі, стає взірцем виконавської майстерності для хорових колективів регіону, формує власну слухацьку аудиторію серед широких категорій слухачів. Вже на зорі 90-х рр. у концертних програмах камерного хору з'являються духовні хоріві твори Д. Бортнянського, М. Дилецького, А. Веделя, П. Чайковського, С. Рахманінова, О. Архангельського, спостерігається орієнтація на сакральний і автентичний репертуар. Яскравою сторінкою творчої біографії колективу стала співпраця із Співочим товариством німецького міста Вальдсхут-Тінген. На запрошення його голови Матіаса Вернера у 1989, 1991, 1992, 1995 рр. хор гастролював по містах німецької землі Баден-Вюртемберг (Вальдсхут-Тінген, Санкт-

Блазієн, Тутлінген, Меммінген, Альдінген, Оберхаузен) у межах літніх міжнародних концертів, які щорічно влаштовуються Співочим товариством у кращих концертних залах і соборах. Програма виступів українського хору складалася з двох відділень: у першому виконувалися духовні хоріві твори, у другому – обробки народних пісень.

Творча діяльність В. Апаріна є взірцем професіоналізму та виняткової відданості хоровому мистецтву. Соціальне визнання й висока оцінка виконавської майстерності камерного хору ПК ім. Кірова та його керівника знайшли відображення у чисельних публікаціях у вітчизняній і закордонній пресі, у відгуках авторитетних музикантів. Наведемо деякі з них:

«... Ваш колектив вразив цікавою програмою, виконаною на високому професійному рівні» (нар. артист Узбекистану, ректор Ташкентської консерваторії, професор Захід Хакназаров) [2];

«... Концерт так захопив слухачів, що вони тривалою овацією шість разів викликали співаків на «біс»» (Голова хорового товариства Вальдсхут-Тінгена (Німеччина) Карл Ленхарт) [4];

«... хор з успіхом володіє усіма фарбами вокально-хорової палітри. Гарний стрій, ансамблевість, культура звуку, тонке й гнучке нюансування, музичний смак в інтерпретації творів поєднувалася з глибоким відчуттям стилю композитора, завдяки чому вдалося повно і вірно розкривати задум творів» (головний диригент хору українського радіо Валентин Мальцев) [10];

Визнання виняткової обдарованості В. Апаріна та високої виконавської майстерності керованого ним колективу підтверджують активний вплив його творчості на процес розвитку хорової культури та становлення музичного професіоналізму в регіоні. Вплив творчої діяльності заслуженого артиста України Миколи Кисіля (1925 – 2002) позначився на різних системних елементах хорової культури Запоріжжя кінця 50-х – початку 70-х рр. Музична освіта митця стала об'єктивним підґрунтям його педагогічної та творчої діяльності. Перший етап формування музичного професіоналізму М. Кисіля – навчання у Ленінградському музичному училищі. Другий, визначальний етап – навчання в Київській державній консерваторії у корифеїв хорової культури України – Г. Верьовки та Е. Скрипчинської. По закінченні консерваторії у (1959) М. Кисіля було рекомендовано на посаду другого

диригента Державної заслуженої академічної хорової капели «Думка», «але, маючи мрію про педагогічну діяльність і організацію власного хору, він їде працювати до Запоріжжя» [13].

Важливою рисою творчого портрету М. Кисіля є педагогічна діяльність в Запорізькому музичному училищі, де він став одним з фундаторів диригентсько-хорового відділу. Робота на посаді завідуючого відділу позначена формуванням науково-методичних засад його діяльності, керівництвом хоровим колективом училища, підготовкою плеяди талановитих учнів. Характеризуючи творчий портрет М. Кисіля, відомий на Запоріжжі музикознавець, викладач музичного училища Р. Новосад відзначає: «Почерк М. Кисіля-хормейстера відчувається при першому виступі його колективів: тонке відпрацювання динамічних відтінків, чистота інтонації, врівноваження контрастів, точне відтворення музичних образів... Для своїх вихованців Микола Данилович є авторитетним фахівцем, взірцем для наслідування...» [6].

Значних творчих успіхів М. Кисіль досяг у роботі із Заслуженою жіночою хоровою капелою України «Калина» БК тресту «Запоріжжяліпромбуд». Блискуча школа, отримана у провідного фахівця народного хорового співу Г. Верьовки, дозволила М. Кисілю в роботі з хором органічно поєднати традиції регіонального співочого стилю з рисами академічного хорового мистецтва. Творча діяльність «Калини» під його керівництвом позначена активною концертною діяльністю: «Хор виступає в місяць приблизно 10 – 12 раз, двічі на рік виїжджає за межі області на гастролі» [14]. Колектив виступав з концертами у Києві, Сімферополі, Дніпропетровську, Харкові, Полтаві, Івано-Франківську, Москві, Ленінграді, Хабаровську, Бірбіджані, Уссурійську, Владивостоці; у містах Чехословаччини. Репертуар капели складався з обробок українських народних пісень та творів Г. Верьовки, М. Леонтовича, К. Стеценка, П. Майбороди, С. Козака, А. Філіпенка, А. Пашкевича, Я. Цегляра, І. Шамо.

Пам'ять про рівень виконавської майстерності колективу та її керівника віддзеркалена у рецензіях на концертні виступи колективу, відгуках визначних представників музичної культури, на думку яких виконавська майстерність «Калини» сягнула професійного рівня. Наведемо деякі з них:

«Виступ «Калини»... відзначає справжня майстерність. Це приклад того, як зусилля керівника й учасників зливаються воедино і становлять чудесну гармонію. «Калина» – взірець для багатьох колективів не лише Запоріжжя, а й Республіки» (народний артист СРСР, Герой України Лев Венедиктов) [7];

«...чудово, натхненно співали дівчата. Я слухав їх спів і, зізнаюся, відразу полюбив колектив. Капела поправу носить високе звання заслуженої. Я щасливий, що в їх ніжних серцях розцвіла і моя «Берізка» (заслужений діяч мистецтв України, композитор С. Козак) [11];

«Я не помилюся, якщо скажу, що виконавський рівень хору сягає професійного. Про це свідчать чисельні виступи на обласних і республіканських конкурсах, гастролі за межами України. Всюди «Калину» супроводжував незмінний успіх... Хормейстер приділяє велику увагу розвитку професійної техніки: оволодінню вокальним диханням, виробленню вірного і красивого звуку, досягненню точної інтонації, чіткої дикції, ритму, динамічному нюансуванню, фразуванню, а головне – образності» (заслужений діяч мистецтв України П. Процько) [9]; У 1972 р. М. Кисіль переїхав працювати до м. Києва. Його творча і педагогічна діяльність на теренах Запорізького краю стала одним із чинників збереження традицій народно-хорового виконавства та становлення професійної музичної освіти в регіоні.

Яскравим явищем культурної панорами Запоріжжя 1970–90-х рр. є творча діяльність композитора і хорового диригента, заслуженого діяча мистецтв України Петра Процька (1929 – 2003). У 50 – 60-х рр. ХХ ст. він успішно працював з аматорськими хоровими колективами Чернігова. Творча постать П. Процька пов'язана з культурно-історичним життям Запоріжжя упродовж 1970 – 2003 рр. (з перервою). Цей період в його житті позначений активним композиторським пошуком, організацією самобутніх хорових колективів, які були першими виконавцями та популяризаторами його творів. У 1970 р. П. Процько стає організатором та художнім керівником народного хору української пісні ПК «Запоріжтрансформатор». Історія колективу – це уособлення сформованості професійного підходу до організації творчого процесу в аматорському хоровому колективі: команда фахівців (художній керівник, хормейстер, акомпаніаторська група, конферансьє), наявність матеріально-технічної

бази (приміщення, музичні інструменти, костюми), стабільність репетиційного процесу, насичена концертна діяльність в регіоні та поза його межами, навчання співаків музичній грамоті та техніки вокалу, робота над виробленням єдиної манери звуковидобування. Такий підхід забезпечив постійне творче зростання виконавської майстерності хору, наявність цікавого репертуару, здобуття звань лауреата Всесоюзного (1977) і Республіканських фестивалів (1973, 1975), прихильність широких верств публіки. На думку засл. діяча мистецтв України, художнього керівника і диригента хору Українського радіо і телебачення Г. Куляби, хор української пісні під керівництвом П. Процька відзначався «найтоншою технікою вокалу, артистичністю, тонким проникненням в характер кожного твору» [5].

Концертні програми хору, що переважно склалися з хорових творів або обробок народних пісень П. Процька, у 70 – 80-ті рр. збирали широку публіку, музика композитора була популярною в регіоні. Його хорові твори відзначаються надзвичайною душевністю й ліризмом, красивою, вишуканою мелодичною лінією. Досить часто у хорових творах присутня сольна партія (основна мелодія або підголосок до партії хору). Більшість творів П. Процька присвячені рідній землі, віддзеркалюють багатство національного фольклору. В авторському концерті композитора, що відбувся з аншлагом 28 травня 1977 р., у виконанні хору української пісні ПК «Запоріжтрансформатор» прозвучали обробки українських народних пісень та хорові твори П. Процька («Ой від широкого Дніпра», «На Вкраїні зіронька зійшла», «А ми летим до сонця», «Люблю Вкраїну», «Чекання», «Поліська полька», «Журавлі», «Дівчина-солдат», «Гарна я гарна», «А над синами степ шумить», «Гей ви, стрільці січові», «Якби мені сивий кінь», «У перетику ходила», «Гарне намисто», «А у нас на Україні», «На озері Шушенском», «Добрий день, Вкраїно», «Тихо падає цвіт», «Йшов у вечері Василь», «Пісня матері», «Їхав козак за Дунай», «Сонечко встає», «Приснилось матері»). Репертуар хору в різні роки включав також твори А. Авдієвського, В. Верменича, А. Новікова, В. Захарова, М. Фрадкіна, В. Мураделі, А. Петрова, І. Сльоти, А. Пашкевича, І. Шамо, В. Левашова.

Твори П. Процька систематично друкувалися у збірках видавництва «Музична Україна» («Музичні вечори», «Україна

співає»), «Соціалістична культура» («Репертуарний збірник художньої самодіяльності», «Заспів»), «Мистецтво» («Райдуга»); окремо видана збірка з 26 творів, 10 з них записано на грамплатівку фірми «Мелодія». Композитор творчо співпрацював з відомими митцями – Г. Гемберою, В. Юхимовичем, П. Майбородою, А. Пашкевичем, І. Шамо, І. Покладом. Його твори виконували Д. Гнатюк, Національний заслужений академічний народний хор ім. Г. Верьовки, Чернігівський академічний український народний хор, Московський дитячий хор «Сонечко», аматорські хорові колективи України.

У 1984 р. П. Процько на запрошення Чернігівської філармонії стає організатором і першим художнім керівником Чернігівського академічного українського народного хору, в роботі з яким митець «дістав схвальної оцінки провідних фахівців України та був високо оцінений глядачами» [12]. Хорові твори П. Процька й понині в репертуарі ушлявленого колективу – «Радості сльози», українська народна пісня «На вулиці музиченько грає» та ін.

1989 році П. Процько повертається до Запоріжжя і очолює відомий в області та Україні ансамбль «Козаки Запорожці». Діяльність колективу від заснування та по сьогоднішній день зорієнтована на збереження, вивчення й популяризацію народної творчості з акцентом на маловідомі пласти козацького фольклору та творчість місцевих композиторів. Окрім чисельних виступів у регіоні, колектив активно презентує свою майстерність за межами Запоріжжя.

Висновки. В межах дослідження виокремлено творчі постаті К. Єржаківського, В. Апаріна, М. Кисіля, П. Процька, які яскраво презентують хорову культуру Запоріжжя другої половини ХХ століття, очолюють відомі в регіоні хорові колективи. Діяльність митців вплинула на усі сфери регіональної музичної культури – композиторську творчість, освіту, аматорське та професійне виконавство; характеризується збагаченням не лише регіональної, а й загальнонаціональної музичної культури. Успіх у роботі з хоровими колективами, популярність композиторського доробку митців є свідченням їх непересічного таланту і підґрунтям подальшого аналізу творчої діяльності.

Література

References

1. Грушкіна С. В. Жанрово-видова специфіка мистецтв Запорізького Приазов'я в культурному просторі регіону (остання третина ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Мелітополь, 2016. 22 с.
2. Долженко Л. Романсу звуки чарівні. Комсомолец Запоріжжя. 1988. 28 червня.
3. Мартинюк Т.В. Музичний професіоналізм Північного Приазов'я ХІХ – ХХ століть. (П'ять поглядів на геосоціокультурну динаміку Запорізького краю) : монографія. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської ради, 2003. 608 с.
4. Натанзон Л. Заспіваймо пісню разом. Запорізька правда. 1992. 01 жовтня.
5. Натанзон Л. Піснею славим Вітчизну свою. Запорізька правда. 1973. 29 листопада.
6. Новосад Р. Радість. Індустріальне Запоріжжя. 1965. 10 квітня.
7. Пославська Л. Звідси сходять сузір'я. Запорізька правда. 1970. 7 лютого.
8. Програма концерту до 10-річчя капели Титан. Запоріжжя : Комунар, 1971. 16 с.
9. Процько П. М. Гарний заспів «Калини». Запорізька правда. 1971. 13 лютого.
10. Смоляр Г. Камерний хор. Комсомолец Запоріжжя. 1988. 30 квітня.
11. Стех О. Калиновий цвіт. Комсомолец Запоріжжя. 1974. 12 січня.
12. Чернігівський академічний український народний хор. Чернігівський обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм : веб сайт. URL : <http://nota.net.ua/index.php?id=45> (дата звернення: 12.08.2019).
13. Шевченко В. Соловейки. Індустріальне Запоріжжя. 1967. 12 травня.
14. Шевченко В. Від Дніпра до Тихого океану. Індустріальне Запоріжжя. 1969. 14 червня.

1. Gruschkina, S.V. (2016) Specifics of kinds and genres of Zaporizhzhia PreAzov arts in the cultural space of the region (last third of the 20th– early 21st centuries). Extended abstract of candidate's thesis. Melitopol: Lutsk [in Ukrainian].
2. Dolzhenko L. (1988). Romance sounds adorable. Komsomolets Zaporizhzhia. June 28. [in Ukrainian].
3. Martyniuk, T. V. (2003). Musical professionalism of the Northern Near Azov region of XIX – XX centuries. (Five views on geosozology dynamics of Zaporizhia region). Melitopol: Publishing house of Melitopol city Council [in Ukrainian].
4. Natanzon L. (1992). Let's sing a song together. Zaporizka pravda. October 01. [in Ukrainian].
5. Natanzon L. (1973). To praise thy country with songs. Zaporizka pravda. November 29. [in Ukrainian].
6. Novosad R. (1965). Joy. Industrial Zaporizhzhia. April 10. [in Ukrainian].
7. Poslavska L. (1970). Constellations come from here. Zaporizka pravda. February 7. [in Ukrainian].
8. The program of the concert for the 10th anniversary of the Titan chapel. (1971). Zaporizhzhia: Comunar, p.16. [in Ukrainian].
9. Protsko P. M. A good chant of «Kalina». (1971). Zaporizka pravda. February 13. [in Ukrainian].
10. Smolyar G. Chamber Choir. (1988). Komsomolets Zaporizhzhia. April 30. [in Ukrainian].
11. Steh O. Kalynovyi tsvit. (1974). Komsomolets Zaporizhzhia. January 12. [in Ukrainian].
12. Chernihiv Academic Ukrainian Folk Choir. Chernihiv Regional Philharmonic Center for Festivals and Concert Programs. (accessed 12/08/2019). Retrieved from: <http://nota.net.ua/index.php?id=45> [in Ukrainian].
13. Shevchenko V. Soloveiki. (1967). Industrial Zaporizhzhia. 1967. May 12. [in Ukrainian].
14. Shevchenko V. From the Dnieper to the Pacific Ocean. (1969). Industrial Zaporizhzhia. 1969. June 14. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 20.08.2020
Прийнято до друку 14.04.2020*